

Поняття трудового права

План лекції

1. Трудове право як галузь права. Поняття та предмет трудового права.
2. Система трудового права як галузі права. Система трудового законодавства. Предмет і система науки трудового права.
3. Особливості методу трудового права в умовах переходу до ринкових відносин.
4. Сфера дії норм трудового права.
5. Принципи трудового права.
6. Роль і функції трудового права в умовах становлення ринкової економіки.
7. Відмежування трудового права від суміжних галузей права (цивільного права, адміністративного права, права соціального забезпечення, цивільного процесу).

**1. Трудове право як галузь права.
Поняття та предмет трудового
права.**

Трудове право, або...

- ✓ **На початковому етапі розвитку** галузь трудового права називали
- ✓ «Робітниче право»; «Промислове право»; «Фабричне законодавство»;
- ✓ **За радянської доби в Україні** закріпилась назва «Трудове право» (Labor Law), яке охоплювало, передусім, індивідуальні трудові відносини.
- ✓ **У країнах ЄС та США** «Право зайнятості» («Employment Law»), або «Трудове право та право зайнятості», або «Право на працю» (Labor and Employment Law or Work Law).

галузі права відбувся з середини XIX ст.

- **акти про працю, які забороняли працю дітей віком молодше 8 років** (Франція, 1841 р.), 9 років (Англія, 1802 р.);
- **про обмеження робочого дня** (Англія, Білль про десятиденний робочий день, 1847 р.);
- **про обмеження застосування дитячої праці** на нічних та небезпечних роботах (Росія, 1882, 1885 рр.);
- **акти, що регламентували діяльність фабричної інспекції** (Росія, 1886 р.) тощо.

- У **1889** році уряд Швейцарії запропонував провести міжнародну конференцію з питань стандартів праці на фабриках та заводах.
- Не бажаючи відставати, Кайзер Вільгельм II організував подібну конференцію в Берліні в **1890** році.

- У 1900 році в Базелі (Швейцарії) була створена **Міжнародна асоціація трудового законодавства (IALL)** – організація, що об'єднала науковців та державних службовців для проведення регулярних дебатів із соціальних питань, видання публікацій, підписання спільних меморандумів тощо.
- IALL проіснувала до 1925 року та заклала фундамент для функціонування **Міжнародної Організації Праці (МОП/ІЛО)**, яка, як відомо, була створена у 1919 році та діє до сьогодні.

- У **1894** році **Паул Пік (Paul Pic)**, професор з робітничого та промислового законодавства юридичного факультету Ліонського університету, опублікував перший **Збірник трудового законодавства** (Traité élémentaire de législation industrielle), третій випуск якого (1909) **включав закони двадцяти семи країн**, зокрема США, Японії, Австралії, Нової Зеландії, Бразилії, Чилі та Перу.
- У подальшому в Ліоні було опубліковано низку порівняльних досліджень із трудового права в 1920-х та 1930-х рр., захищені докторські дисертації комплексного характеру.

- У **1913** р. в Нью-Йорку юридична кооперативна видавнича компанія випустила восьмитомні коментарі щодо трудових відносин та державної служби, включаючи сучасні закони про компенсацію працівникам, арбітраж, відповідальність роботодавця тощо.

- У 1928, 1929 та 1930 рр. з'явилися три томи **Еріха Молітора** (Erich Molitor), **Ганса Карла Ніппердей** (Hans Carl Nipperdey) та **Річарда Шотта** (Richard Schott), які об'єднали та прокоментували трудове законодавство всієї Західної, Центральної і Східної Європи та Туреччини.

- ✓ Перший курс лекцій із трудового права на тему **«Промисловий закон»** був запропонований у **1902** році в Лондонській школі економіки.
- ✓ Професор **Волзендорф** (Wolzen Dorf) у Марбурзі у **1915** році видав щорічну лекцію *"Держава та соціальні інтереси в сучасному трудовому праві"*.

- У **1918** році професор **Потхофф** (Potthoff) прочитав курс лекцій із трудового права в Йені, Гіссені, Кілі та Лейпцигу, а також у Марбурзі.
- У **США**, серед перших, курс із трудового права був запропонований **Френсісом Боуас Саре** (Francis Bowes Sayre) на юридичному факультеті Гарвардського університету і супроводжувався виданням в **1923** році його книги з такою ж назвою, а
- в **1925** році юридичний коледж Іллінойського університету запропонував факультатив *«Про промислові відносини»*.

- У **1919, 1920** та **1921** рр. **Бартлемі Райно** (Barthélemy Raynaud) читав лекції із промислового законодавства в університеті Прованса Екс-Марсель.
- Автор до своєї книги **1922** року, яка мала назву **«Промислове законодавство»**, включив главу про міжнародне законодавство (зокрема, трудове).

- **В Росії** перші праці, присвячені історичному розвитку фабрично-трудового законодавства, з'явилися у 80-х роках XIX століття.
- Прикладом такої праці є робота **Л.М. Ніселовича** *«Історія заводського фабричного законодавства в Російській імперії»*.
- Також суттєвий внесок у розвиток трудового права вніс **Л.С. Таль**, який написав дві монографії, присвячені трудовому договору, та навчальний курс, присвячений промислового робочому праву. З **1907** року його основним предметом дослідження став трудовий договір, він першим почав викладати курс *«Трудовий договір, колективні (тарифні угоди)»*.
- У **1918** році Л.С. Таль захистив дисертацію *«Трудовий договір, Цивілістичне дослідження. Внутрішній порядок господарських підприємств»*.

- ✓ **Радянське трудове право базувалось на соціалістичній (марксистсько-ленінській) ідеології, що не сприймала буржуазну методологію, зокрема буржуазну теорію трудового права.**
- ✓ Серед вчених слід звернути увагу на праці К.М.Варшавського «Трудовий договір» (1924), І.С.Войтинського «Трудове право СРСР» (1925).

- В Україні (в Харкові) були видана праця **А.Е. Семенової** «*Нотатки з радянського трудового права*» (1925). А. Е. Семенова вважала, що радянське трудове законодавство являє собою *взаємодію між прагненнями до максимального покращення умов праці та об'єктивними господарськими можливостями радянської держави.*
- В **1930** р. А.Е. Семенова була відсторонена від викладацької та наукової діяльності і працювала кіоскером аптечного кіоску.

- ✓ Загалом, **визнання трудового права як галузі права відбулося після Другої світової війни.**
- ✓ Про «поступальність» цього процесу свідчить цікавий факт, викладений **Р. У. Райдоутом** (R. W. Rideout), професором трудового права в Університетському коледжі Лондона, який повідомив, що коли він у 1967 році представив курс під назвою «Трудовий закон», це було **«великим сюрпризом»** для громадськості.

- ✓ **Перша кафедра трудового права** була створена в Голандії в **1936** році (хоча М. Г. Левенбах читав лекції з трудового права в Амстердамі ще в 1926 р.).
- ✓ Сьогодні в Україні кафедри трудового права створені в **Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого** та кафедра трудового права та права соціального забезпечення в **Київському національному університеті імені Тараса Шевченка** та **Національному університеті «Одеська юридична академія»**.
- ✓ На вимогу часу з'являються кафедри із новим ім'ям, В **Львівському університеті імені І. Франка** створена кафедра Соціального права, в **Сумському національному аграрному університеті** створена кафедра приватного та соціального права.

- **Предмет правового регулювання**
складають якісно відособлені суспільні відносини, правове забезпечення яких досягається за допомогою норм певної галузі.

- Трудове право України регулює відносини праці на усіх підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форм власності та виду діяльності та галузевої належності, а також осіб, що працюють за трудовими договорами з фізичними особами (ч.1 ст.3 КЗпП України).

Визначення предмету трудового права:

- ✓ **Предмет трудового права** є суспільні трудові відносини, які виникають із застосування працівниками здатності до праці у суспільному виробництві, а також суспільні відносини, що передують трудовим, супроводжують їх або витікають із них.

- ✓ Зокрема: *передують* – відносини щодо забезпечення зайнятості, профорієнтації і працевлаштування, відносини щодо професійного відбору, професійної підготовки і підвищення кваліфікації кадрів; *супроводжують і витікають* – організаційно-управлінські відносини; *витікають і супроводжують* – відносини з нагляду і контролю за охороною праці й додержанням трудового законодавства; *витікають* – відносини з розгляду трудових спорів.

- ✓ Отже, **предмет регулювання трудового права** становлять дві групи суспільних відносин, пов'язаних з трудовою діяльністю в організації:
 - 1) трудові відносини, які виникають між працівником і роботодавцем;
 - 2) інші суспільні відносини, тісно пов'язані з трудовими.

- (Трудове право України: Навч. посібн.: схеми: Для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / В.М. Короленко, В.П. Пастухов, М.О. Міщук, Ю.М. Щотова; За ред. проф. В.П. Пастухова. – К.: Школа, 2004. – С. 9.).

Визначення предмету трудового права:

- **Предметом трудового права України** є суспільні трудові відносини, які виникають із застосування робітниками і службовцями здатності до праці в суспільному виробництві, відносини по працевлаштуванню, колективні правові відносини і відносини по матеріальному забезпеченню робітників та службовців в разі тимчасової або постійної втрати працездатності.
- *(Прокопенко В.І. Трудове право України: підручник. Видання третє, перероб. та доповн. – Х.: Консул, 2002. – С. 24.).*

Визначення предмету трудового права:

- У сучасних умовах у систему суспільних відносин, що становлять **предмет трудового права**, входять індивідуальні відносини щодо застосування найманої праці й колективні трудові відносини. Основу (ядро) предмета трудового права складають індивідуальні відносини трудового найму.
- *(Трудове право України: Підручник /За ред. Н.Б. Болотіної, Г.І. Чанишевої. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2000. – С. 27.).*

Предмет трудового права

- – це суспільні відносини, засновані на укладеному трудовому договорі, а також відносини, тісно пов'язані з ними.
- До таких правовідносин віднесені відносини з працевлаштування, з підготовки кадрів і підвищення кваліфікації, щодо контролю за дотриманням законодавства про працю, з вирішення трудових спорів, а також відносини з приводу встановлення умов праці на підприємствах.

**2. Система трудового права як галузі
права. Система трудового
законодавства. Предмет і система
науки трудового права**

- ✓ **Системність** права проявляється в тому, що вона представляє внутрішньо узгоджений, упорядкований організм, в якому кожний елемент має своє місце і грає свою роль, де юридичні приписи взаємопов'язані, розташовані визначеним ієрархічним чином, групуються по галузям та інститутам.
- ✓ **Правова система** – це сукупність внутрішньо узгоджених, соціально однорідних юридичних засобів (явищ), за допомогою яких офіційна (публічна) влада здійснює регулятивно-організуючий і стабілізуючий вплив на суспільні відносини, поведінку людей.

- ✓ Не варто змішувати поняття „**правова система**” та „**система права**”.
- ✓ **Правова система** - це правова організація суспільства, як складне, різнорівневе, ієрархічне та динамічне утворення, в структурі якого є свої системи та підсистеми у вигляді зв'язків, відносин, статусів, принципів, правосуб'єктності.
- ✓ А **система права** – це внутрішня будова права, як вираз реально існуючих суспільних відносин. Іншими словами система права органічно входить до правової системи.

Структурними елементами системи права є:

- ✓ норма права;
- ✓ інститут права;
- ✓ галузь права.

3. Особливості методу трудового права в умовах переходу до ринкових відносин

Метод правового регулювання трудових відносин –

- це *засоби*, спеціальні правові процеси, за допомогою яких право впливає на суспільні трудові відносини. Метод відповідає на питання яким чином право здійснює свою регулятивну функцію, в який спосіб здійснюється правове регулювання галузі.

Види методів в регулюванні трудових правовідносин:

- *імперативний та диспозитивний* методи, оскільки будь-яка правова норма – це владний припис, воля держави; водночас вона дає суб'єктам альтернативну можливість вибору варіантів поведінки в межах трудового законодавства. Ці методи ще називають в трудовому праві - *державно-нормативний та колективно-договірний (локальний)* тощо.
- методи *дозволу, наказу та заборони*. Дозволяючи в одному випадку, зобов'язуючи в другому, забороняючи під загрозою санкції в третьому випадку, трудове право надає поведінці суб'єктів цілеспрямований характер;
- метод *заохочення* – передбачає різноманітні матеріальні та матеріальні стимулювання, щоб зацікавити працівника у результаті праці;
- загальний метод – *діалектико-матеріалістичний*, що вивчає інститути і категорії трудового права у їх співставленні і розвитку;
- *порівняльний* (у відношенні до трудового права зарубіжних країн);
- *історичний* (вивчення раніше діючих норм);
- *соціологічний* (вивчення з точки зору особистості);

Метод трудового права

характеризується:

- **юридичними фактами**, котрі породжують, змінюють або припиняють трудові правовідносини, є *вольові дії суб'єктів*, що базуються на їх взаємній згоді;
- **рівними правами суб'єктів** у разі укладання трудового договору **та взаємними зобов'язаннями**, передбаченими чинним законодавством, трудовим та колективним договорами.
- характер встановлення прав та обов'язків проявляється у **державно-нормативному та колективно-договірному (локальному)** способі регулювання трудових правовідносин;
- єдності правового регулювання трудових правовідносин та диференціації правового регулювання трудових правовідносин.

4. Сфера дії норм трудового права

- ✓ **Вузька сфера дії норм трудового права** пов'язана з регулюванням правовідносин на основі укладеного трудового договору (укладення, зміна, припинення трудового договору).
- ✓ **Широка сфера дії норм трудового права** регулює правовідносини працюючих власників, а також працівників, подібних до найманих працівників – державних службовців, суддів, прокурорів, співробітників органів внутрішніх справ, Служби безпеки України, військовослужбовців.

Види принципів трудового права:

- ❖ свободи праці (ст. 43 Конституції України: право громадянина на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується, ст. 2: право на вільний вибір професії, роду занять і роботи забезпечується державою, КЗпП України ст. 51 КЗпП України: держава гарантує... вільний вибір виду діяльності) Слід зазначити що фраза „Свобода праці”, реалізується в формулі: „Вибір праці – вільний”6;
- ❖ рівноправності суб’єктів трудового права (ст. 21 КЗпП України: Україна забезпечує рівність трудових прав усіх громадян незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин);
- ❖ поєднання централізованого та договірного характеру праці (ст. 1 КЗпП України: законодавство про працю встановлює високий рівень умов праці, всемірну охорону трудових прав працівників; ст. 2 КЗпП України: працівники реалізують своє право на працю шляхом укладення трудового договору; ст. 9 КЗпП України: умови договорів про працю, які погіршують становище працівників порівняно з законодавством України про працю, є недійсними; ст. 10 КЗпП України: колективний договір укладається на основі чинного законодавства, прийнятих сторонами зобов’язань з метою регулювання виробничих, трудових і соціально-економічних відносин і узгодження інтересів трудящих, власників та уповноважених ними органів)
- ❖ захисту працівниками своїх економічних та соціальних інтересів (ст. 44 Конституції України: право працівників на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів);
❖ визначеності трудової функції (ст. 21 КЗпП України: працівник зобов’язується виконувати роботу, визначену цією угодою; ст. 29 КЗпП України: до початку роботи за укладеним трудовим договором власник або уповноважений ним орган зобов’язаний роз’яснити працівникові його права і обов’язки та проінформувати під розписку про умови праці, наявність на робочому місці, де він буде працювати... визначити працівникові робоче місце, забезпечити його необхідними для роботи засобами);
- ❖ стабільності трудових відносин (ст. 43 Конституції України: гарантія захисту від незаконного звільнення, ст. 51 КЗпП України);
❖ матеріальної зацікавленості в результатах праці (ст. 43 Конституції України: право громадян на заробітну плату не нижчу від визначеної законом);
- ❖ безпеки праці (ст. 43 Конституції України: право громадян на Україні на належні, безпечні і здорові умови праці);
❖ права на працю, захист від безробіття, право на сприяння у працевлаштуванні, на допомогу по безробіттю (ст. 46 Конституції України: право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом);
- ❖ соціального партнерства (ст. 2 КЗпП України: працівники мають право ... на об’єднання в професійні спілки та на вирішення колективних трудових конфліктів (спорів) у встановленому законом порядку, на участь в управлінні підприємством, установою, організацією).

5. Принципи трудового права

- **Принципи трудового права** – основні засади правового регулювання суспільних трудових відносин, на яких ґрунтується право як система норм.

4. Функції трудового права

- **Основні положення КЗпП України:**
- у централізованому порядку закріплені лише мінімальні соціально-правові гарантії в трудових правовідносинах, які можуть підвищуватись на підставі колективних та індивідуальних трудових договорів та в результаті соціального партнерства;
- сфера дії законодавства про працю розповсюджена на працівників підприємств з різними формами власності;
- підвищений рівень соціального захисту певних категорій працівників;
- істотно розширені повноваження профспілкових організацій.

Функції трудового права – це напрями правового впливу на суспільні трудові відносини

Види функцій трудового права:

- соціальна;
- економічно-виробнича;
- захисна;
- ідеологічно-виховна;
- управлінська.

Дякую за увагу!